

**DAVLAT BOSHQARUVINI DEMOKRATLASHTIRISHDA
PREZIDENTLIK INSTITUTINI TUTGAN O'RNI**

Mirzayeva Xumora Maxmud qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti
Magistratura va sirtqi ta'lim fakulteti
Ommaviy axborot vositalari huquqi yo'nalishi talabasi
mirzayevaxumora16@gmail.com

Annotatsiya: mazkur ishda prezident institutining demokratlashtirish boshqaruvini, uning ta'sirini, qonunchilik asoslari va amaliy misollar orqali tahlil qilinadi va uning davlat boshqaruvini demokratlashdagi o'rni va ahamiyati, shuningdek, kelajakdagi voqealarni tahlil qilishda prezident rahbariyatining samaradorligi bo'yicha turli istiqbollarni muhokama qiladi.

Kalit so'zlar: Prezidentlik instituti, konstitutsion o'zgarishlar, davlat boshqaruvining demokratlashuvi, qonunchilik.

**РОЛЬ ИНСТИТУТА ПРЕЗИДЕНТА В ДЕМОКРАТИЗАЦИИ
УПРАВЛЕНИЯ**

Мирзаева Хумора Махмуд кизи

Ташкентский государственный юридический университет
Факультет магистратуры и заочного обучения
Студент факультета права СМИ
mirzayevaxumora16@gmail.com

Аннотация: в данной работе анализируется демократизация института президентской власти, ее влияние посредством законодательных рамок и практических примеров, а также обсуждаются ее роль и значение в демократизации государственного управления, а также различные точки зрения на эффективность президентского руководства в прогнозировании будущих событий.

Ключевые слова: институт Президента, конституционные изменения, демократизация государственного управления, законодательство.

THE ROLE OF THE INSTITUTE OF THE PRESIDENT IN THE DEMOCRATICIZATION OF STATE ADMINISTRATION

Mirzayeva Khumora Makhmud kizi

Tashkent State University of Law
Faculty of Master's and Correspondence Studies
Student of Mass Media Law
mirzayevaxumora16@gmail.com

Abstract: *this work analyzes the democratization of the presidential institution, its impact, legislative foundations and practical examples, and discusses its role and significance in the democratization of state administration, as well as various perspectives on the effectiveness of presidential leadership in predicting future events.*

Keywords: *Presidential institution, constitutional changes, democratization of state administration, legislation.*

Prezident institutining davlat boshqaruvini demokratlashtirishdagi roli mamlakatlarning siyosiy manzarasini shakllantirishda hal qiluvchi hisoblanadi. Prezident instituti ko'plab davlatlar boshqaruvida markaziy shaxs bo'lib xizmat qiladi. "Prezident katta kuch sarflagan tizimlarda, ko'pincha prezident rahbariyati o'rtasida tez-tez bog'liqlik va demokratik qadriyatlarni ilgari surish mavjud. Prezidentlar islohotlarni boshqarish, huquqiy bazani tashkil etish va siyosiy plyuralizmga yordam beradigan muhitni qo'llab-quvvatlashlari mumkin. Qudratli hokimiyatning o'ziga xos xususiyatlari turli siyosiy kontekstlarda sezilarli darajada farq qiladi".¹

Demokratiyadagi prezidentlikning asosiy vazifalaridan biri birligi bo'lib xizmat qiladi. Demokratik yo'l bilan saylangan prezident odamlarning jamoaviy irodasini aks ettiradi yoki hech bo'lmaganda idealdir. Ushbu pozitsiya prezidentga

¹ Poguntke, Thomas, and Paul Webb. "The presidentialization of politics in democratic societies: A framework for analysis." *The presidentialization of politics: a comparative study of modern democracies* 1 (2005): 1-25.
SJIF: 5.051

elektoratning intilishlari bilan bogʻliq boʻlgan millatni koʻzdan kechirishiga imkon beradi. Ommaviy nizolar va siyosat tashabbuslari orqali, prezidentlar fuqarolarni demokratik jarayonlarda jalb qilishi mumkin. Shunday qilib, ular fuqarolik majburiyatlari va demokratik ishtiroki toʻgʻrisida jamoatchilik ongini koʻtarish imkoniyatiga ega.

Prezidentlik instituti — bu davlat rahbarining konstitutsiyaviy maqomi va vakolatlari toʻplamini ifodalaydi. Har bir davlatda bu institutning tuzilishi va funktsiyalari farq qiladi. Biroq umumiy jihatlari shundaki, prezident mamlakatning ichki va tashqi siyosatini belgilovchi asosiy shaxsdir. Demokratik jamiyatlarda prezidentning rolini tushunish uchun avvalo uning vakolatlari va majburiyatlarini aniqlash zarur. Koʻp hollarda prezident xalq tomonidan saylanadi va u xalq manfaatlarini ifodalovchi muhim arbob hisoblanadi. Davlat boshqaruvini demokratlashtirish jarayonida qonunchilik tizimi muhim oʻrin tutadi. Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlar prezidentlik institutining asoslarini belgilab beradi. Masalan, Oʻzbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga koʻra:

1. Xalq tomonidan saylash: Prezident xalq tomonidan saylanishi orqali uning legitimligi taʼminlanadi.
2. Vazifalar: Prezidentning vazifalari orasida qonunlarni ijro etish, mamlakat xavfsizligini taʼminlash va xalq farovonligini oshirish mavjud.
3. Ombudsman instituti: Prezident inson huquqlarini himoya qilish uchun Ombudsman institutini tashkil etishi mumkin.

Bu qonunchilik asoslari prezidentlik instituti orqali davlat boshqaruvini demokratlashtirishga xizmat qiladi. Oʻzbekistondagi Prezidentlik institutining oʻziga xosligi shundaki, bizda davlat boshligʻining vakolatida fuqarolarning

huquqlari va erkinliklariga, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya etilishiga kafillik belgilanganligi, davlat hokimiyati organlarining kelishilgan holda faoliyat yuritishini hamda hamkorligini ta'minlashi, Prezident saylovi kuni Konstitutsiyada aniq belgilab qo'yilgani, saylov komissiyalarining a'zolari saylovdan manfaatdor biron bir partiya a'zosi, yoki nomzod, uning ishonchli vakili bo'lishi mumkin emasligi, Prezident saylovining moliyaviy ta'minoti davlat mablag'lari tomonidan qoplanishi va teng taqsimlanishi, nomzodlardan hech qanday saylov garovi, saylov fondini tashkil etish talab qilinmasligi, nomzodlarga saylovoldi tashviqotini o'tkazish uchun davlat hisobidan teng efir vaqti va bosma maydon ajratilishi, yig'ilishlar va uchrashuvlar o'tkaziladigan vaqt hamda joy haqida saylovchilarga barvaqt xabar qilinishi, davlat organlari, jamoat birlashmalari, korxonalarning, muassasalarning, tashkilotlarning rahbarlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari O'zbekiston Respublikasi Prezidentligiga nomzodlarga saylovchilar bilan uchrashuvlar o'tkazishni tashkil etishda, zarur m'lumot va axborot materiallari olishda yordam ko'rsatishlari shartligi kabilarda ko'rishimiz mumkin".²

"O'zbekiston misolida olib qaraganda, 2016-yildan buyon amalga oshirilayotgan islohotlar jarayoni prezidentlik institutining qanday qilib davlat boshqaruvini demokratlashtirishga yordam berayotganligini ko'rsatmoqda. Shavkat Mirziyoyevning rahbarligidagi hukumat bir qator ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni amalga oshirdi:

1. Ommaviy axborot vositalarining erkinligi: O'zbekiston Respublikasida ommaviy axborot vositalarining faoliyatini erkinlashtirish bo'yicha qator qonunlar ishlab chiqildi.

² Husanov O.T. Konstitutsiyaviy huquq. Darslik. Toshkent: Adolat, 2013. 552 b
SJIF: 5.051

2. Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish: Fuqarolik jamiyatiga oid tashkilotlar faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida maxsus dasturlar ishlab chiqildi.

3. Mahallalarda demokratiya: Mahalla tizimi orqali aholining bevosita ishtirokini ta'minlash maqsadida mahallalararo masalalar bo'yicha yig'ilishlar o'tkazilmoqda.

Shuningdek, 2020-yilda olib borilgan konstitutsion islohotlar doirasida fuqarolar huquqlarini yanada kengaytiruvchi yangiliklar kiritildi hamda parlamentning vakolatlari kuchaytirildi.³

Dunyo miqqiyosida prezidentlik institutining roli haqida to'xtalib o'tsak, Nelson Mandela, Barak Obama kabi nufuzli shaxslar va Angela Merkel o'z mamlakatlarida va undan tashqarida demokratlashtirishga hissa qo'shdilar. Nelson Mandelaning Janubiy Afrikadagi prezidentligi aparteidan demokratik jamiyatga tanqidiy o'tishni nishonladi. Mandela ilgari bo'lingan mamlakatda demokratik qadriyatlarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydigan yarashuv va milliy qurilishni ta'kidladi. Uning rahbarligi nafaqat prezidentlik rolining ahamiyatini namoyish etdi, balki inson huquqlari va demokratiya tomon ulkan sa'y-harakatlarni ham ilhomlantirgan. Amerika Qo'shma Shtatlarining birinchi afro-amerikalik prezidenti Barak Obama inklyuziv boshqaruvning rolini diqqat bilan ta'kidladi. Uning prezidentligi sog'liqni saqlashni isloh qilish, ekologik siyosat va diplomatiyaga asoslangan tashqi munosabatlarga e'tibor qaratildi. Obamaning ixtisosligi muntazam tengsizlikning muammolarini hal qilishda prezident boshqaruvda yanada adolatli ishtirok etishni himoya qilishini namoyish etdi. Uning yondashuvi prezident rahbariyati demokratik ideallarda samarali bo'lishi mumkinligini ta'kidladi.

³ Husanov O.T. Konstitutsiyaviy huquq. Darslik. Toshkent: Adolat, 2013. 552 b
SJIF: 5.051

Ba'zi olimlarning ta'kidlashicha, kuchli prezident vazifalari avtoritarizmga olib kelishi mumkin, boshqalari esa rahbariyat demokratik institutlarni rivojlantirishga yordam beradi. Tanqidchilar bitta shaxsning qo'lida juda ko'p kuchni jamlaydigan ta'kidlash demokratik normalarni ajratib turadigan boshqaruvga olib kelishi mumkin. Ushbu tashvish ayniqsa, siyosiy institutlar zaif yoki saylov jarayonlari korruptsiya yoki manipulyatsiya orqali buzilgan mamlakatlarda muhimdir.

So'nggi yillarda prezidentlik institutining demokratiyasiga ta'siri butun dunyo bo'ylab sinchkovlik bilan o'rganildi. Ayrim mamlakatlarda populytizm demokratik barqarorlik orqali shaxsiy kuchni ustuvor bo'lgan rahbarlarning paydo bo'lishiga olib keldi. Masalan, Lotin Amerikasi va Sharqiy Yevropaning ayrim qismlarida b'zi prezidentlar mustaqillik va matbuot erkinliklarini to'xtatib, ushbu hududlarda demokratiya salomatligi haqida savollar tug'dirmoqdalar.⁴

Aksincha, mamlakatlarning demokratik yoshartirishni boshdan kechirayotgan mamlakatlarning kuchli, islohot fikri bilan prezident rahbariyati orqali demokratik yoshartirishni boshdan kechirayotgani diqqatga sazovordir. Masalan, Tunisda Arab Bahoridan keyin prezidentlik demokratiyaga o'tishni osonlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Ishtirokchilarni boshqarishda, ijtimoiy kapitalni va qonun ustuvorligini qo'llab-quvvatlash rahbarlari davlat idoralariga demokratik jarayonlar va jamoatchilik ishonchini oshirishi mumkin. Prezidentning demokratlashtirishda istiqbolining kelajagi bir necha omillarga ta'sir qilishi mumkin. Globallashtirish va texnologik yutuqlar fuqarolar o'zlarining hukumatlari bilan o'zaro aloqada bo'lish usullarini o'zgartirdilar. Ijtimoiy media siyosiy aloqani o'zgartirdi, bu rahbarlar fuqarolar bilan bevosita fuqarolar bilan hisobga

⁴ Remington, Thomas F. "Democratization and the Problem of Governance." In Havighurst Symposium in Economics "Russia Ten Years Later: Taking Stock" Miami University April 7, vol. 8, p. 2002. 2002.
SJIF: 5.051

olinishiga imkon beradi. Ushbu shaffoflikni rivojlantirish tendentsiyasi demokratik amaliyotni kuchaytirishi mumkin, ammo u noto'g'ri m'lumot tarqatish kabi qiyinchiliklarni ham joylashtiradi. Bundan tashqari, dunyo iqlim o'zgarishi, iqtisodiy tengsizlik va migratsiya inqirozlari kabi dolzarb muammolarga duch kelganda, kuchli, demokratik rahbariyatning talabi oshadi. Demokratik qadriyatlarni qo'llab-quvvatlashda ushbu murakkab muammolarni boshqara oladigan prezidentlar muhim ahamiyatga ega bo'lishlari kerak. Hamkorlik, inobatga olish va barqaror siyosatni engib turadigan etakchilik kelgusi o'zgarishlar uchun yo'lni boshqarishda yo'l ochishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Prezident instituti davlat boshqaruvini demokratlashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Samarali yetakchilik orqali, prezidentlar demokratik intilishlarni ilhomlantirishi, birlikni tarbiyalash va davlat boshqaruvi uchun asos yaratishi mumkin. Biroq, quvvatning kontsentratsiyasi demokratik yaxlitlikni saqlab qolish uchun ehtiyotkorlik bilan boshqarilishi kerak bo'lgan xavflarni keltirib chiqaradi. Prezidentlik kuchining tarixiy va salbiy ta'siri va tez o'zgaruvchan dunyoda etakchilik evolyutsiyasining rivojlanishi demokratik boshqaruvning kelajagiga sezilarli darajada ta'sir qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Husanov O.T. Konstitutsiyaviy huquq. Darslik. Toshkent: Adolat, 2013. 552-b.
2. Poguntke, Thomas, and Paul Webb. "The presidentialization of politics in democratic societies: A framework for analysis." The presidentialization of politics: a comparative study of modern democracies 1 (2005): 1-25.

3. Remington, Thomas F. "Democratization and the Problem of Governance." In Havighurst Symposium in Economics "Russia Ten Years Later: Taking Stock" Miami University April 7, vol. 8, p. 2002. 2002.